

Jules Schmalzigaug

Jules Schmalzigang

Inhoud

6	Woord van dank Luk Lemmens Voorzitter KMSKA Carmen Willems Algemeen directeur KMSKA	19	Fase 1 – 1928 Schenking van Walter Malgaud
7	Inleiding De herontdekking van een toptalent Adriaan Gonnissen Conservator moderne kunst KMSKA	39	Fase 2 – 2015 Aankoop van werken op papier
10	Jules Schmalzigaug (1882–1917) en het KMSKA De geschiedenis van een kleurrijke collectie	69	Fase 3 – 2018 Legaat van mevrouw Gilberte Ghesquière
13	Een moderne meester kort geschetst Adriaan Gonnissen	79	Fase 4 – 2020–2021 Het Vlaamse Topstukkenfonds en de aankoop van het eerste abstracte olieverfschilderij uit de Belgische kunstgeschiedenis
		83	Fase 5 – 2022 Gift van Galerie Ronny Van de Velde
		125	Naar een nieuwe fase
		126	Schmalzigaugs ensemble van zes schilderijen <i>Esposizione libera futurista internazionale</i> in Galleria Futurista van Giuseppe Sprovieri, Rome, 1914
		136	Eindnoten
		137	Uitgebreide legendes van de werken
		144	Colofon

Woord van dank

Schenkers zijn voor een kunstmuseum een levenslijn. In het KMSKA-schenkersboek uit 2020 staat het treffend verwoord: 'Zonder schenkingen en particulier mecenaat zou de verzameling van het museum wezenlijk minder rijk zijn.' Graag voegen wij daaraan toe dat de KMSKA-collectie zonder Galerie Ronny Van de Velde, die wordt geleid door Ronny en Jessy, wezenlijk minder rijk zou zijn. Deze gepassioneerde verzamelaars, galeriehouders en kunsthandelaars dragen als geen ander Antwerpen en bij uitstek de geschiedenis van de moderne kunst in ons land een warm hart toe. Dankzij hun gulle schenkingen aan musea, meer in het bijzonder aan het KMSKA, versterken ze het openbaar kunstbezit in Vlaanderen en België.

Al in 1985 doneerden zij een rijke verzameling van 169 tekeningen en collages van de Antwerpse avant-gardekunstenaar Paul Joostens aan het museum. In 2018 verrijkten zij de Ensorcollectie met twee prachtige parelmoeren waaiers van de Oostendse meester. Een daarvan is in de huidige opstelling te zien tussen de topstukken van Ensors hand. Recent schonken zij ook een vroege tekening van Georges Vantongerloo en eerder doneerden zij al een portret van de kunstenaar, geschilderd door zijn broer Frans Vantongerloo.

Ook in 2022 deden Ronny en Jessy Van de Velde een bijzondere geste. Ter nagedachtenis van hun zoon Wouter doneerden zij een bijzondere collectie werken op papier en egodocumenten van de Antwerpse futurist Jules Schmalzigaug. Niet minder dan 44 tekeningen, een belangrijke voorstudie van zijn futuristisch geïnspireerde kleurenleer, een lithografie, een schilderij van zijn vriend Walter Vaes, vier schetsboeken, 27 foto's over zijn leven en werk én een archiefverzameling met handschriften en correspondentie zijn hierdoor toegevoegd aan de KMSKA-collectie.

Deze uitzonderlijke schenking is de aanleiding voor deze publicatie. Conservator moderne kunst Adriaan Gonnissen merkt daarin op dat 'Jules Schmalzigaug' de laatste jaren de snelst groeiende deelverzameling is van het museum. Hierdoor heeft het KMSKA nu alle troeven in handen om dit jonggestorven toptalent de erkenning te geven die hem al veel langer toekomt. Mede dankzij Galerie Ronny Van de Velde kunnen we een moderne meester de grootse postume carrière geven die hij verdient. Jules Schmalzigaug is meer dan ooit thuis in het KMSKA.

Luk Lemmens
Voorzitter KMSKA

Carmen Willems
Algemeen directeur KMSKA

In de carrière van de Antwerpse kunstverzamelaars en -handelaars Ronny en Jessy Van de Velde is Jules Schmalzigaug misschien wel de allerbelangrijkste (her)ontdekking. Reeds eind jaren 1970 en begin jaren 1980 haalden zij het werk van deze moderne pionier mee uit het vergeetboek. Zij organiseerden de eerste kabinettentoonstellingen en ook nadien zijn zij van Schmalzigaug een levenswerk blijven maken. Zo waren zij de voornaamste adviseurs en bruikleengevers van de drie museale retrospectieve tentoonstellingen die in ons land aan deze futurist en colorist zijn gewijd: in de KMSKB in 1985 en 2010, en in Mu.ZEE Oostende in 2016. In 2020 gaven zij de beredeneerde oevrecatalogus uit. Die lijvige publicatie is nu Schmalzigaugs voornaamste visitekaartje. Dit naslagwerk wordt regelmatig digitaal geüpdatet met nieuwe informatie en vondsten. De catalogus is permanent toegankelijk via de website van Galerie Ronny Van de Velde.

Naast dit carrièreoverzicht met bijdragen van KMSKA-curatoren Herwig Todts en Adriaan Gonnissen werd ook een biografie van de kunstenaar gepubliceerd, geschreven door Peter J.H. Pauwels. In 2023 volgde een ontwapenend project in de vorm van de podcast *Jules Schmalzigaug (1882–1917). Het gedreven leven van een Antwerps futurist* (toegankelijk via Spotify, zie QR-code op de laatste pagina van dit boek). Met de stemmen van onder meer acteur Matteo Simoni, die in de huid van Schmalzigaug kroop, en verteller Eric Rinckhout brengt dit unieke en bij momenten ook emotionele ‘oorboek’ de mens en de kunstenaar tot leven in de huiskamer.

De naam Schmalzigaug verdient meer internationale weerklank. Werk van zijn hand werd al in 1986 opgenomen in Pontus Hulténs spraakmakende tentoonstelling *Futurismo & Futurismi* in het Venetiaanse Palazzo Grassi. En in 2003 maakten twee schilderijen deel uit van de sectie Orfisme van de tentoonstelling *Aux origines de l'abstraction* in Musée d'Orsay. In 2022 waren twee van zijn beste werken blikvangers op de tentoonstelling *Futurismo. La nascita dell'avanguardia 1910–1915* in Palazzo Zabarella in Padua.

Dankzij de recente handgift aan het KMSKA bezit het museum niet alleen de meest volledige collectie van Schmalzigaugs werk, maar werd het meteen ook 's werelds belangrijkste kenniscentrum over zijn leven, met correspondentie en allerhande fotografische en archivalische documentatie. Zo kan het KMSKA niet alleen de internationale promotie van deze kunstenaar mee ondersteunen, maar kan het museum ook de volledige evolutie van zijn creatieve proces ontsluiten: van zijn vroegste academiestudies en zwaar aangezette stadstekeningen tot zijn futuristische arabeskenritmes en de latere Haagse en Scheveningse pastels.

Het staat in de sterren geschreven dat ook het KMSKA in de toekomst een omstandige tentoonstelling aan het (net)werk van Schmalzigaug zal wijden. Dat is het museum aan deze Antwerpse pionier verplicht.

Adriaan Gonnissen
Conservator moderne kunst
KMSKA

Jules Schmalzigaug (1882–1917) en het KMSKA

De geschiedenis van een kleurrijke collectie

AFB. 1
Jules Schmalzigaug,
*Indruk van Caffè
Florian*, 1914,
zwart krijt, kleurkrijt,
aquarel en gouache
op papier,
31,7 × 39,3 cm,
privéverzameling

AFB. 2
Brief van Schmalzigaug
aan zijn ouders met een
schets van een vlieg-
machine, Parijs,
20 december 1911,
archief Koninklijk Museum
voor Schone Kunsten
Antwerpen, gift Galerie
Ronny Van de Velde, 2022.

‘Zingend rood’

Aan het begin van de vorige eeuw verpandde Jules Schmalzigaug (1882–1917), een Antwerpse kunstschilder met Duitse roots, zijn hart aan het bruisende stadsleven in metropolen als Parijs, Rome en Venetië. Vooral in de mythische Noord-Italiaanse stad op het water werd hij in de kern van zijn bestaan getroffen door het zinderende licht en de ansichten op kerken en *basiliche*, het dogenpaleis en de *piazze*, de lagune en de gondels. Hij frequenteerde danszalen en *caffè concerti*. In het roemrijke *caffè Florian* op het legendarische San Marcoplein zat hij op de eerste rij tijdens verhitte kunstenaarsdebatten tussen traditiegetrouwe ‘passéisten’ en progressieve futuristen, die de spreekwoordelijke messen slepen. [afb. 1] De clash tussen oud en nieuw was zelden spannender dan in die broeierige beginjaren van de twintigste eeuw.¹

Ook Schmalzigaug was steeds meer beginnen te geloven in de beeldende nieuwlichterij van de futuristen. De door deze avant-gardisten omarmde versnelling van het moderne leven, van technologie, industrie en socio-economische omwentelingen, was ook hem opgevallen. Allereerst in Parijs. Zo berichtte hij in 1911 aan zijn ouders enthousiast over een bezoek aan de ‘vliegmachines’ tijdens het Salon de l’aéronautique: ‘Er zijn standen met machines die met elkaar in perfectie wedijveren en van een bewonderenswaardige zuiverheid zijn. Het is veel interessanter dan een salon van schilderijen waar over het algemeen enkele kunstenaars ernstig werk tonen en velen *des croûtes*.’² [afb. 2–3]

Twee maanden later was Schmalzigaug in de Franse hoofdstad zelfs nog meer met verstomming geslagen. Hij bezocht de tentoonstelling van de futuristen in de galerie Bernheim-Jeune. Getriggerd schreef hij dat hij de vernieuwing ergens wel aan voelde, maar ‘ik begreep ze nog niet’.³ Het zou nog tot begin 1914 duren vooraleer hij aan een van de onbetwiste leiders van de futuristische beweging, Umberto Boccioni, kleur durfde bekennen. Zelfverzekerd berichtte hij toen in een brief dat ‘een nieuwe discipline voor kleurstudie’ de maat zou aangeven van zijn eigen modernistische avontuur. Hij verklaarde futuristische schilderijen te willen componeren als een grote ‘optische polyfonie’ van pigmenten. In het bijzonder beschreef hij het ‘*rouge qui chante*’: volle vermiljoenrode pigmenten die kunnen zingen zoals in Peter Paul Rubens’ iconische, schijnbaar opwaaiende rode mantel op de voorgrond van het altaarstuk *Aanbidding door de koningen* (1624), dat wordt bewaard in het KMSKA.⁴ [afb. 5–6]

Schmalzigaug verbond levendige herinneringen aan het historische museum in zijn geboortestad dus schijnbaar moeiteloos met futuristische experimenten rond kleurwetenschap en abstracte avant-garde, opgekookt met een vleugje theosofie en synesthesie. Het ‘zingende rood’ was immers niet alleen een echo van Rubens’ opera in verf, maar ook van de zintuiglijke ontboezemingen van de futurist Carlo Carrà, die in het manifest *La Peinture des Sons, Bruits, Rumeurs* (1912) de volgende woorden ventileerde: ‘De schilderkunst van klanken, lawaai en geur heeft nood aan: 1. Roden, rrrrroden, de rrrrrroodste rrrrrroden die roeeeeeeppen [...] Al de kleuren van snelheid, van vreugde, van drukke feesten en fantastische carnivals, van vuurwerk, café-chantants en music-halls, van kleuren gezien in beweging, kleuren ervaren in tijd en niet in ruimte.’⁵ [afb. 4]

AFB.3
Jules Schmalzigaug,
Dynamische beweging,
1914-1915,
aquarel en potlood
op papier,
47 × 60 cm,
Ronny en Jessy
Van de Velde-Bolsens

AFB.4
Carlo Carrà,
*La peinture des sons,
bruits et odeurs*,
Manifeste futuriste,
Milaan: Direction
du mouvement
futuriste, 1913

‘U heeft misschien Rubens’
Aanbidding door de koningen
 in Antwerpen gezien. Ik heb
 nog nooit, in geen enkel
 impressionistisch schilderij,
 zo’n machtig rood gezien als
 het formidabele zingende rood
 in de mantel van de Koning.’

Jules Schmalzigaug in
 een brief aan Umberto
 Boccioni, 25 januari 1914

AFB. 5
 Jules Schmalzigaug,
*Ontwikkeling van
 een thema in rood:
 carnaval, 1914*,
 olieverf op karton,
 81 × 64 cm,
 Koninklijk Museum
 voor Schone Kunsten
 Antwerpen – Collectie
 Vlaamse Gemeenschap,
 inv. 4081

AFB. 6
 Peter Paul Rubens,
*Aanbidding door de
 koningen, 1624–1625*,
 olieverf op paneel,
 447 × 336 cm,
 Koninklijk Museum
 voor Schone Kunsten
 Antwerpen – Collectie
 Vlaamse Gemeenschap,
 inv. 298

Nog in datzelfde voorjaar van 1914, vooral dankzij zijn deelname aan de spraakmakende *Esposizione libera futurista internazionale* in de Romeinse Galleria Giuseppe Sprovieri, genoot Schmalzigaugs stijl in futuristische kringen een beginnende waardering. Zijn ingestuurde ensemble van zes schilderijen werd in het Italiaanse avant-gardetijdschrift *Lacerba* treffend en positief beschreven als ‘ritmes van gekleurde arabesken’.⁶ Daar, in Rome, vond hij in de meester-schilder Giacomo Balla, die een studio met leerlingen leidde, ook een uiterst erudiet klankbord.

Op dat moment lagen de kaarten gunstig voor een internationale doorstart. Maar zoals in zoveel levens sloeg de uitbraak van de Eerste Wereldoorlog elke droom aan diggelen. Schmalzigaug moest zijn atelier in Venetië, stad van zijn hart, verlaten. Hij voegde zich bij zijn familie in het neutrale Nederland. In Den Haag sleet hij zijn niet zelfgekozen ballingschap, die uiteindelijk in 1917 leidde tot zijn dramatische zelfdoding. Hij liet het leven in zijn atelier, in de aanwezigheid van zijn laatste schilderijen.

Coloristen: de Grote Drie

De oorlog besliste anders over een carrière vol beloftes. Toch valt niet te tornen aan het onmiskenbare talent dat Schmalzigaug in zijn weinige topjaren tentoonspredde. Een onloochenbare pioniersrol in de geschiedenis van het Belgische modernisme behoort hem toe. Daarom wordt in de wandelgangen van het KMSKA wel eens gesproken over de Grote Drie bij de moderne coloristen: James Ensor, Rik Wouters en Jules Schmalzigaug (zonder bijvoorbeeld Henri Evenepoel of Henri De Braekeleer te willen vergeten). [afb. 7–9]

Toch is het niet moeilijk om vast te stellen dat de KMSKA-geschiedenis van de futurist helemaal anders is verlopen dan die van zijn landgenoten. Zo bestendigen Wouters en Ensor, ook binnen het museum, grosso modo al een eeuw lang hun positie als toonzetters van het Belgische modernisme. Schmalzigaugs flamboyante polychromie daarentegen krijgt vooral sinds de heropening van het museum in september 2022 een zeer prominente plek. Momenteel komen zijn schilderijen terug in elk van de museumzones die zijn voorbehouden voor ‘moderne meesters’ en die thematisch zijn opgedeeld in Licht, Kleur en Vorm. Op die manier historiseert het museum dat in de Belgische kunstgeschiedenis het modernistische gebruik van volle kleuren als bron van licht en vorm, maar ook als autonoom aan te wenden beeldend middel, zelden overtuigender uit de verf is gekomen.

Die rehabilitatie is gegrond, maar heeft tijd gekost. Enerzijds is er, zoals nog zal blijken, de vaststelling dat het hoofdbestanddeel van de Schmalzigaug-collectie in 1928 in één keer [fase I] vorm kreeg dankzij een schenking van de broer van de kunstenaar. Anderzijds is het duidelijk dat deze beginnende museumcollectie daarna lange tijd maar zelden ter hand werd genomen voor kunsthistorisch onderzoek of voor een presentatie. Collectie-uitbreiding behoorde niet tot de mogelijkheden. In de eenentwintigste eeuw volgde een opmerkelijke stroomversnelling, mede ingegeven door het gedegen kunsthistorisch onderzoek in voorbereiding van de drie retrospectieve tentoonstellingen die in ons land werden opgebouwd [zie inleiding].

In vier opeenvolgende fases tussen 2015 en 2022 werd 'Jules Schmalzigaug' de snelst groeiende deelcollectie van het museum. Met een verzameling van onder-tussen 218 inventarisnummers (exclusief archiefstukken) bezit het KMSKA, net zoals dat voor Ensor en Wouters het geval is, de meest volledige en kwalitatieve Schmalzigaug-collectie ter wereld. Deze publicatie is vooral bedoeld als een tussen-tijdse round-up van de belangrijkste (historische) contacten, beslissingen en dossiers die de collectie hebben gevormd. Het museum blijft intussen zoeken naar manieren om de Schmalzigaugcollectie uit te breiden met kostbare stukken. Giften en legaten worden warm verwelkomd, met de belofte van kunsthistorisch onderzoek, conservatie, presentatie en pogingen tot het internationaal promoten van een van de talentrijkste avant-gardekunstenaars in de geschiedenis van ons land.

AFB. 7

James Ensor,
De intrige, 1890,
olieverf op doek,
89,5 × 149 cm,
Koninklijk Museum
voor Schone Kunsten
Antwerpen – Collectie
Vlaamse Gemeenschap,
inv. 1856

AFB. 8

Rik Wouters,
Etstafel, 1909,
olieverf op doek,
86 × 94 cm,
Koninklijk Museum
voor Schone Kunsten
Antwerpen – Collectie
Vlaamse Gemeenschap,
inv. 2167

AFB. 9

Jules Schmalzigaug,
*Licht + Spiegels en
Menigte: interieur van
een populaire balzaal
in Antwerpen*, 1914,
olieverf op doek,
52,5 × 64 cm,
Koninklijk Museum
voor Schone Kunsten
Antwerpen – Collectie
Vlaamse Gemeenschap,
inv. 210obis

1928

Op 15 mei 1928 postte de toenmalige hoofdconservator van het KMSKA, Arthur Henry Cornette, een brief gericht aan 'cher ami' Walter Malgaud, advocaat van beroep en de jongere broer van Schmalzigaug.⁷ (De van oorsprong Duitse familie had haar naam kort na de oorlog omgevormd tot het Frans klinkende Malgaud. Een niet ongegronde vrees voor latente antipathieën die Duitse klanken toen in Antwerpen nog konden opwekken, zal daarin een belangrijke rol hebben gespeeld.) Cornette berichtte dat 'tes amis' er goed aan deden om een schenking aan het museum te adviseren. 'Want het is zeker dat ze [Schmalzigaugs schilderijen] een bijzonder interessante ontwikkeling in de geschiedenis van de moderne kunst vertegenwoordigen.'

De brieven in de andere richting, van Malgaud aan Cornette, zijn tot op heden niet teruggevonden. Maar gezien de banden met de familie is het aannemelijk dat Malgauds adviseurs vrienden waren van de tentoonstellingsvereniging Kunst van Heden. Vanaf eind 1907 of begin 1908 was Schmalzigaug binnen die vereniging actief geweest als 'bijgevoegd schrijver', secretaris en internationaal netwerker.⁸ En in de lente van 1923 was het ook Kunst van Heden dat postuum een ruim overzicht van werken van de voormalige secretaris presenteerde tijdens het jaarlijkse Salon, dat naar goede gewoonte ingericht werd in de feestzaal op de Meir. [afb. 10] De voor Schmalzigaug voorbehouden muurruimte werd toen goeddeels gevuld met de futuristische doeken die broer Walter kort na de oorlog kon repatriëren uit het atelier dat Jules van 1912 tot 1914 in Venetië had betrokken en dat hij door het oprukkende strijdgewoel halsoverkop had moeten verlaten. Anno 1923 bleek de binnenlandse kunstkritiek echter nog (steeds) niet klaar voor Schmalzigaugs synthese van de abstracte, dynamische vernieuwingen uit de Italiaanse stadscentra. Zijn werk werd wel eens weggezet in harde bewoordingen: 'ziekelijk, ongenietbaar en onmogelijk diletantisme: louter dynamische excentriciteiten waarop de duivel zelf zich had gek gekeken [...].'⁹

Voor het oeuvre van Rik Wouters, die net als Schmalzigaug tijdens de oorlog in ballingschap in Nederland was overleden en die tijdens hetzelfde Salon van 1923 werd geëerd met een retrospectieve tentoonstelling, was de pers wél eerder lovend. Die liefde voor Wouters in Antwerpen, Vlaanderen en België was onder meer een blijvend effect van het succesvolle Salon dat Kunst van Heden in 1914 had ingericht. Reeds toen had Wouters zijn status als rijzende ster van het Belgische modernisme bevestigd. Zijn werk werd in het lang en het breed uitgestald, naast ruime overzichten van de Kempense schilder Jakob Smits en van Vincent van Gogh. Dat Schmalzigaug in datzelfde jaar 1914 in Rome deel had uitgemaakt van de in avant-gardekringen spraakmakende *Esposizione libera futurista internazionale*, ging in ons land geruisloos voorbij.¹⁰ Nochtans hadden beide kunstenaars in hun korte carrière aan kleur (en licht) een opmerkelijk vernieuwende gevoelslading en beeldende functie toegekend. Wouters bleef thematisch echter lieflijker en huiselijker, figuratief, wat op eigen grondgebied makkelijker ingang vond. Het ontwikkelen van een modernere schilderijstijl in het dorpse Watermaal of Bosvoorde, zoals Wouters deed, werd in eigen land meer geapprecieerd dan een radicalere variant, geboren in de kosmopolitische steden Venetië en Rome.

In 1913 wilde Schmalzigaug een van zijn geschilderde impressies van de Rialto-brug in Venetië en enkele andere doeken vrijhouden voor het Salon van Kunst van Heden in 1914. Die wens bleef zonder gevolg, omdat Schmalzigaug zich afvroeg of een *coming out* in Vlaanderen zijn groeiende toenadering tot het futurisme niet negatief zou beïnvloeden.¹¹ Uiteindelijk liet hij aan een van zijn futuristische klankborden, Boccioni, in niet mis te verstane bewoordingen het volgende weten: 'Aan die hedendaagse Belgische kunst – waarvoor ik slechts één woord heb – het woord: ROTZOOI [...]. Dat is de reden waarom ik vertrok, nog voor ik het geluk had om met u en uw vrienden in contact te komen – als nieuw vaderland koos ik uw jonge Italië met ontluikende krachten – hier adem ik.'¹²

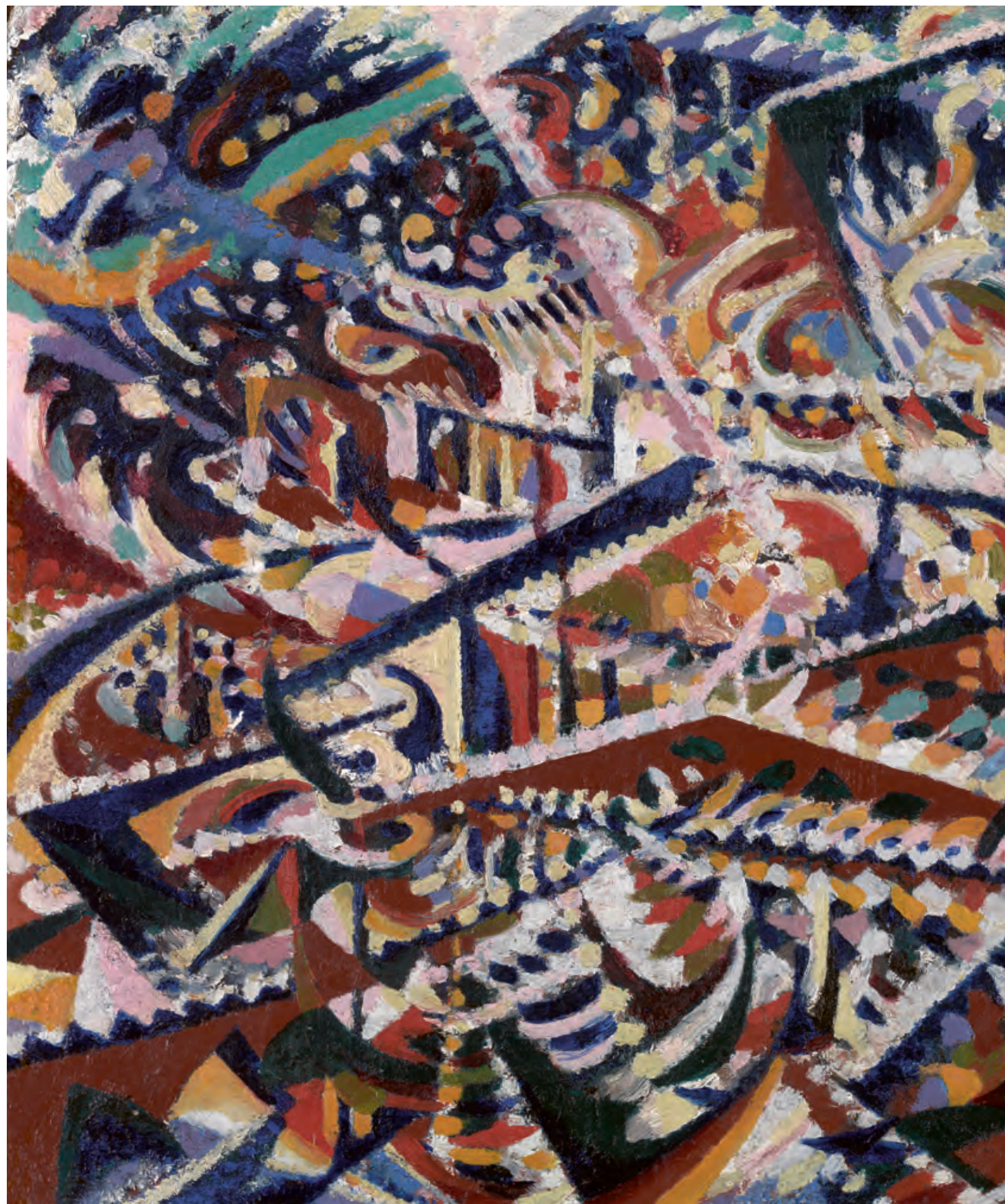
AFB. 10
Affiche voor het
Salon van Kunst
van Heden, 1923,
Letterenhuis,
Antwerpen

Jules Schmalzigaug,
*De Rialtobrug in
Venetië*, (1913),
olieverf op doek,
gemaroufleerd
op paneel,
79 x 94 cm

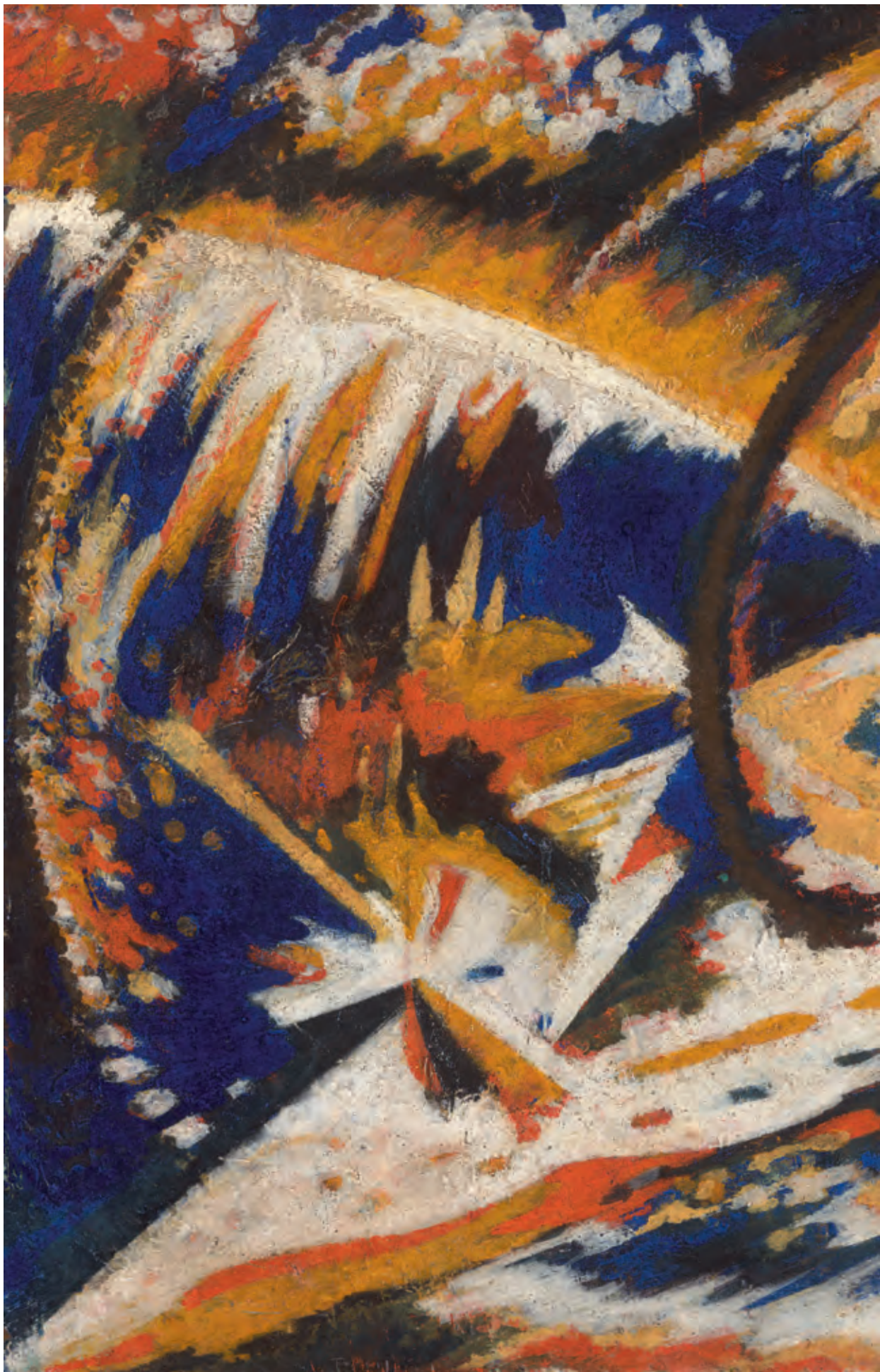
Jules Schmalzigaug,
*San Marco vanaf de
 Piazzetta*, (1913),
 olieverf op doek,
 52,5 × 63,5 cm

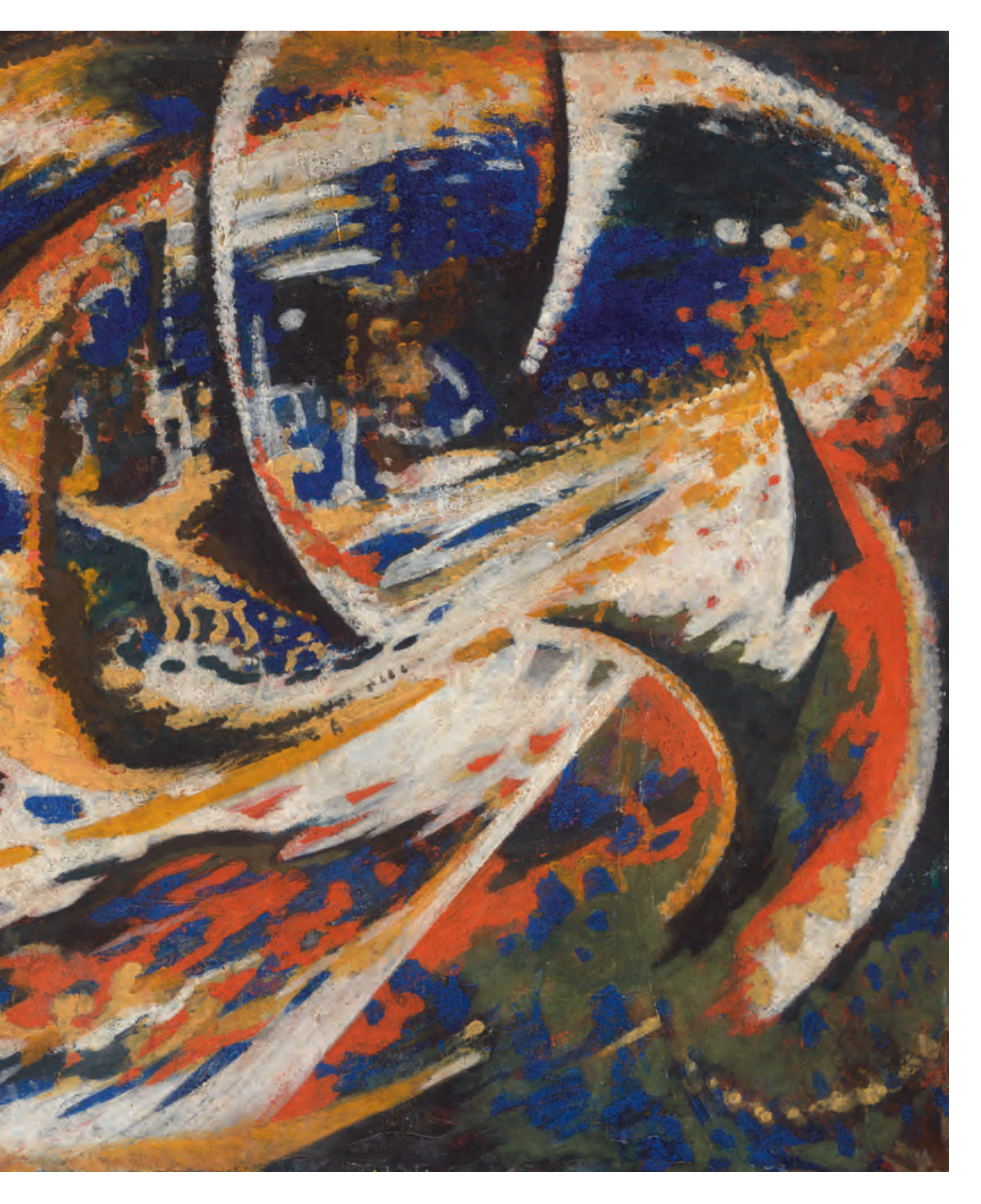

Jules Schmalzigaug,
*Licht + Spiegels en
Menigte: interieur van
een populaire balzaal
in Antwerpen, 1914,*
olieverf op doek,
52,5 x 64 cm

Jules Schmalzigaug,
Snelheid, (1914),
olieverf op doek,
74 × 108 cm

Jules Schmalzigaug,
*Rhythmus van licht-
golven: Straat + Zon +
Menigte*, (1915-1917),
olieverf op doek,
gemaroufleerd
op paneel,
98 x 127 cm

Jules Schmalzigaug,
Strand in Scheveningen,
(1915-1917),
pastelkrijt op papier,
250 × 400 mm

Jules Schmalzigaug,
*Kursaal en strand in
Scheveningen*,
(1915-1917),
pastelkrijt op papier,
250 × 395 mm

2015

Fast forward naar 2015. De naam Schmalzigaug ging in Belgische museum-middens steeds vaker over de tong. Niet alleen werden in deze jaren, zoals reeds vermeld, retrospectieve tentoonstellingen ingericht in de KMSKB en in Mu.ZEE in Oostende. Ook de tentoonstelling *Modernisme: Belgische abstracte kunst en Europa* (1912–1930) in het MSK Gent (2013) bracht een eerbetuiging aan Schmalzigaugs pioniersrol.

Het KMSKA, dat in die periode gesloten was voor een uitgebreide renovatie, zette tijdens de sluiting belangrijke stappen in de uitbouw van de collectie. Zo verwelkomde het museum na een aankoop op 16 december 2015 18 werken op papier en één schetsboek. Dat laatste werd geschonken door de toenmalige eigenaars van deze tekeningenverzameling, Maurice en Caroline Verbaet. De andere tekeningen kocht het museum aan via tussenpersoon Eric Gillis Fine Art, een galerie voor oude en moderne meesters in de Wolstraat in Brussel. De herontdekking van deze tekeningen gebeurde daarvóór al door Galerie Ronny Van de Velde.

Dankzij deze aankoop was en is het museum beter in staat om de fases in Schmalzigaugs ontwikkeling te documenteren, van het prille begin tot aan het einde van zijn loopbaan. Zo geven dergelijke artistieke vingeroefeningen op papier – soms zelfs duidelijker dan uitgewerkte schilderijen – aan waar de kunstenaar graag naar keek, welke plekken hij bezocht om zijn teken- en schilderhand te oefenen en met welke kiemen van ideeën, composities of technieken hij in zijn hoofd zat.

De vroegste tekeningen uit het schetsboek dateren van Schmalzigaugs academietijd in Brussel (1903–1904). Ze tonen naast architecturale tekeningen en ontwerpen voor affiches ook figuurstudies, vooral in rood krijt.

Voorts tonen twee van de aangekochte werken dat Schmalzigaug in de periode 1905–1911, van zijn eerste reis naar Venetië tot aan zijn verblijven in Brugge, durfde experimenteren met de etstechniek. In het bijzonder de ets die bekendstond als *Draak op schaakbord*, maar in de catalogue raisonné de titel *Grotesken* kreeg, is duidelijk het resultaat van een creatieve geest met zin voor experiment (en met enkele koddige, ensoriaanse trekken). [p. 40]

De aquarel *Rood zeilschip en gondel* geeft dan weer mooi aan hoe Schmalzigaug in 1912–1913 zijn liefde voor kleur aanscherpte in de Dogenstad, met zijn kenmerkende gondels en waterlopen. De schetsmatig neergezette en geschaduwde iconografische motieven, samen met de volle gele en rode kleurtoetsen die het afnemend zonlicht suggereren, tonen hoe Schmalzigaug zijn ogen aanpaste aan het vibrerende Venetiaanse licht en de zinderende kleuren die daar onlosmakelijk deel van uitmaken. [p. 42]

Een gouache als *Hoofd van een vrouw* (1914–1915), ook wel gekend als *Vrouw met voile*, geeft aan hoe Schmalzigaug zijn herkenbare, vrijelijk ‘gepointilleerde’ toets oefent in dikke blauwe, rode of gele ‘dots’. [p. 49]

Twee enigmatische *Composities* (1915–1916) in kleurkrijt op zwart papier hintten naar Schmalzigaugs onderzoek naar abstracte kunst. Deze experimenten worden in het aankoopdossier omschreven met figuratieve titels als *Brandende struiken* of *Méduse et trainée verte*. Waarschijnlijk getuigen die figuratieve lezingen eerder van een menselijke nood aan herkenbaarheid dan van de beeldende doelstellingen van de kunstenaar. In de catalogue raisonné werd geopteerd voor de abstracte titel *Compositie*.³⁰ [pp. 44–45]

Jules Schmalzigaug,
Grotesken, (1905),
ets op papier,
194 × 270 mm

Jules Schmalzigaug,
Achtertuint, (1909–1911),
ets en droge naald
op papier,
229 × 313 mm

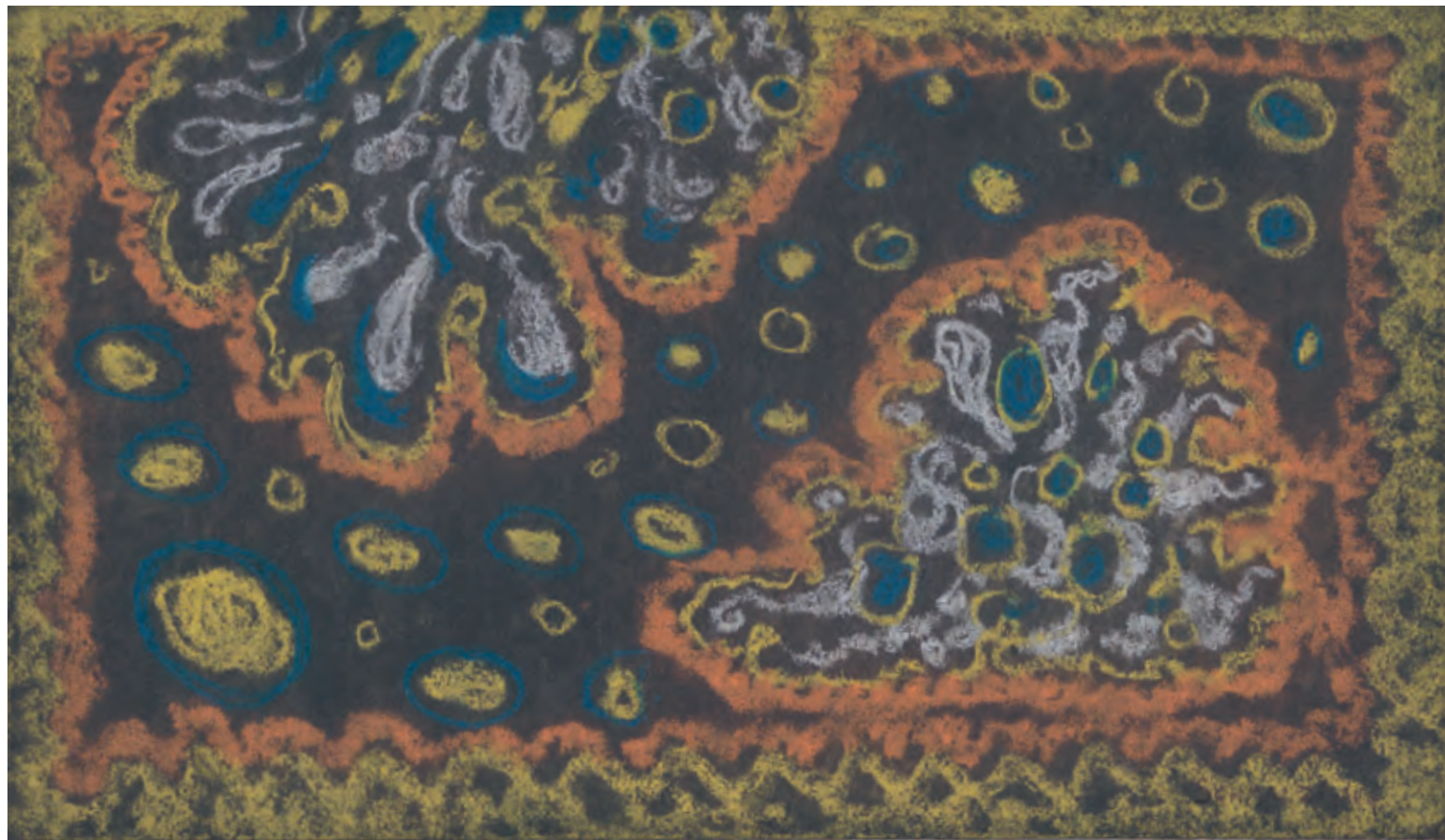

SCHMALZIGANG

Jules Schmalzigaug,
*Rood zeilschip en
gondel*, (1912-1913),
aquarel op papier,
238 x 171 mm

Jules Schmalzigaug,
*Chiesa dei Gesuati in
Venezië*, (1912-1913),
kleurkrijt op papier,
110 x 132 mm

Jules Schmalzigaug,
Compositie,
(1915-1916),
pastelkrijt op papier,
197 x 338 mm

Jules Schmalzigaug,
Compositie,
(1915-1916),
pastelkrijt op papier,
336 x 195 mm

Colofon

Deze publicatie is uitgegeven naar aanleiding van de handgift van Galerie Ronny Van de Velde in 2022 en de tentoonstelling *Jules Schmalzigaug (1882–1917). Futurismo!* van 28 september tot 12 januari 2025 in het prentenkabinet van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen (KMSKA).

Voorzitter raad van bestuur KMSKA
Luk Lemmens

Algemeen directeur KMSKA
Carmen Willems

Publicatiemanager
Frédéric Jonckheere (KMSKA)

Curator tentoonstelling
Coördinator publicatie
Adriaan Gonnissen (KMSKA)

Teksten
Adriaan Gonnissen

Eindredactie
Patrick De Rynck

Beeldresearch
Madeleine ter Kuile (KMSKA)
Eline Wellens (KMSKA)

Beeldbewerking
Pascal Van den Abbeele

Projectcoördinatie
Hannibal Books
Hadewych Van den Bossche

Vormgeving
Thomas Soete

Druk
die Keure, Brugge

Inbinding
die Keure Binding, Brugge

Uitgever
Gautier Platteau

© Hannibal Books en
KMSKA, 2024
www.hannibalbooks.be
www.kmska.be

ISBN 978 94 6494 171 5
D/2024/11922/67
NUR 642

HANNIBAL

KMSKA

Alle rechten voorbehouden.
Niets uit deze uitgave mag worden vervaelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

De uitgevers hebben geprobeerd voor alle teksten, foto's en afbeeldingen de wettelijke voorschriften inzake copyright toe te passen. Wie meent nog rechten te kunnen laten gelden wordt verzocht zich tot de uitgevers te richten.

Met bijzondere dank aan
Filips en Ingrid De Ferm,
Mariella en Sebastiano
Guzzone, Frank Hendrickx,
Peter J.H. Pauwels, Karel
Robberechts, Ronny en Jessy
Van de Velde-Bolsens en alle
medewerkers van KMSKA

Coverbeeld
Jules Schmalzigaug,
Rhythmus van lichtgolven:
Straat + Zon + Menigte, 1915,
olieverf op doek, gemarouf-
fleerd op paneel, 98 × 127 cm,
Koninklijk Museum voor
Schone Kunsten Antwerpen –
Collectie Vlaamse Gemeen-
schap, inv. 2100

Fotocredits

Archief KMSKA: p. 26
Archief KMSKA, gift Galerie
Ronny Van de Velde: pp. 11,
13, 25, 27, 124
FIBAC, Berchem: pp. 21, 84,
129, 130
Galerie Ronny Van de Velde,
Antwerpen: p. 14
Koninklijk Museum voor Schone
Kunsten Antwerpen – Collectie
Vlaamse Gemeenschap (publiek
domein), d/arch: pp. 4, 38, 40,
41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48,
49, 50, 51, 52, 53, 54–55, 56,
57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64,
65, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 74,
75, 76, 82, 84, 86, 87, 88, 89, 90,
91, 92, 93, 100, 101, 102, 103,
104–105, 106, 107, 108, 109,
110–111, 112, 113, 114, 115
Koninklijk Museum voor Schone
Kunsten Antwerpen – Collectie
Vlaamse Gemeenschap (publiek
domein), Steven Decroos:
pp. 94, 95, 96, 97, 98, 99, 115,
116, 117, 118, 119, 120, 121,
122, 123, 124, 125
Koninklijk Museum voor Schone
Kunsten Antwerpen – Collectie
Vlaamse Gemeenschap (publiek
domein), Rik Klein Gotink:
pp. 15, 16, 22,
24, 32–33, 34–35, 81, 131
Koninklijk Museum voor
Schone Kunsten Antwerpen –
Collectie Vlaamse Gemeen-
schap (publiek domein),
Hugo Maertens: pp. 8, 9, 17,
18, 20, 21, 24, 28, 29, 30–31,
36, 37, 77, 132
Koninklijke Musea voor Schone
Kunsten van België, Archief
voor Hedendaagse Kunst in
België, Brussel: p. 25
Koninklijke Musea voor Schone
Kunsten van België, Brussel,
J. Geleyns / RO Scan: p. 26
KU Leuven – Artes Bibliotheek:
pp. 78, 126
Letterenhuis, Antwerpen: p. 19
Privécollectie: pp. 12, 14, 127
© SABAM Belgium, 2024,
Peggy Guggenheim Collection,
Venice (Solomon R. Guggenheim
Foundation, New York): p. 23
© SABAM Belgium, 2024,
The Museum of Modern Art,
New York/Scala, Florence: p. 23
© The Phoebus Foundation,
Antwerpen: p. 128
Ronny en Jessy Van de Velde-
Bolsens: pp. 134, 135

Podcast

Beluister op Spotify de podcast:
*Jules Schmalzigaug (1882–1917).
Het gedreven leven van een
Antwerps futurist*. Verteld
door Eric Rinckhout en met de
stemmen van Matteo Simoni,
Lies Steppe, Stef Peeters,
Boet Schauwink en Tom Van
Landuyt. Een initiatief van
Galerie Ronny Van de Velde.

